

MUZEUL NAȚIONAL DE ARTĂ DIN CHIȘINĂU THE NATIONAL ART MUSEUM IN CHIȘINĂU

Tudor Stavilă*

Abstract

The present study deals with the construction of the buildings that shelter the National Art Museum in Chișinău (Vladimir Herța's house, lawyer Moise Kligman's house), with the creation of art collections in the Republic of Moldova and with the evolution of the National Art Museum of Moldova and its patrimony.

Keywords: the National Art Museum of Moldova, private art collections in the Republic of Moldova, the collection of the National Art Museum of Moldova.

Istoricul constituirii

Muzeul Național de Artă din Moldova este situat în centrul orașului Chișinău, în două edificii frumoase, înălțate la finele secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea. Unul dintre ele, fosta casă a lui Vladimir Herța, reprezintă o mostră de baroc vienez, cu numeroase ornamente modelate pe fațada principală. Printre autorii proiectului imobilului figurează arhitectul austriac Henrich Lonski, care a mai realizat la Chișinău și proiectul clădirii Adunării Nobilimii. Conform unor informații, reliefurile sculpturale de pe fațadă sunt o contribuție a lui Nichifor Colun, un sculptor din partea locului¹. Relieful ornamental din interior a fost completat pe alocuri cu pictură murală și sobe de teracotă vieneză.

În interior, în afară de sala de festivități și încăperile locative, s-a păstrat așa numita „sală mauritană” pentru jocurile „loto”. După anul 1917, Vladimir Herța a perfectat actele de vânzare a imobilului în folosul „lui Moisei și Mirla Sapiro” pentru suma de 145000 ruble. În anii 1920, în acest imobil s-au aflat structurile Guvernului din Basarabia².

Al doilea edificiu, construit în anul 1897, cu grădină de iarnă, a aparținut avocatului Moisei Kligman și poartă amprenta stilului clasicist, dar exteriorul clădirii contrastează cu interioarele împodobite luxos, care s-au păstrat în stare

* Prof. Dr., Director al Muzeului Național de Artă din Chișinău.

¹ T. Stavilă, *Arta plastică modernă din Basarabia*, Chișinău, Editura Știință, 2000, p. 141.

² P. Starostenco, *Istoricul edificiilor Muzeului Național de Artă din Moldova*, 2006, manuscris, p. 2.

inițială³. Arhitectul proiectului acestui edificiu se presupune că a fost Mihail Cecheruli-Cuș. Pe la mijlocul anilor '70 a fost construită o galerie (arhitect V. Lebedev), ce unește cele două edificii, formându-se astfel un ansamblu pentru expoziția permanentă a muzeului.

După 1989, când a fost lichidat muzeul partidului comunist, clădirea respectivă de pe str. 31 August, nr. 155, monument de arhitectură, construită în anul 1900 de A. Bernardazzi în stil neobizantin a fost transmisă Muzeului de Artă și colecțiile au fost transferate în noul sediu, edificiile de pe Ștefan cel Mare urmând a fi restaurate.

Constituirea Muzeului de Artă din Chișinău s-a aflat într-o dependență directă de existența unor colecții care ar fi putut stimula apariția unui muzeu public în Chișinău. Cu părere de rău, despre aceste colecții aflăm doar din publicațiile timpului, niciuna dintre ele nu s-a păstrat integral, fiind dezintegrate și risipite printre moștenitori sau aflându-se departe de locul unde s-au constituit.

În Basarabia, primele colecții publice de artă au apărut abia în anii '20-'30 ai secolului al XX-lea. Prioritatea îi aparține Societății istorico-arheologice bisericești basarabene din Chișinău, care a publicat în 1923 și 1925 lista celor 1739 de opere și cărți păstrate la Muzeul Mitropoliei⁴. Tot acolo este menționată și biblioteca „...răposatului I. S. Suruceanu, cunoscut arheolog și numismat”, de la care au fost preluate mai multe cărți vechi în diverse limbi⁵. O altă informație aparține sculptorului A. Plămădeală, care, într-un articol din revista „Viața Basarabiei”, amintește succint despre unele colecții anterioare și contemporane timpului aflării sale la Chișinău⁶.

Prima colecție, fără vreun statut oarecare, a fost formată pe timpul activității lui Terinte Zubcu la Școala de desen din Chișinău, spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Ea conținea câteva albume cu desenele studenților Școlii care au participat și au fost menționați la concursurile anuale de la Academia de Arte din Sankt-Petersburg. Dintre toate lucrările, până-n 1943, s-a păstrat doar un singur album, datat cu anul 1895, fiecare desen fiind confirmat de pecetea Academiei de Arte.

Printre colecționarii de la începutul secolului al XX-lea, Alexandru Plămădeală amintește două persoane: Kasso (tatăl fostului ministru al învățământului public din Rusia) și inginerul Drăgoiu. Sculptorul numește colecția de tablouri a lui Kasso „valoroasă”, constatând că ea a fost divizată de către moștenitori și vândută unor persoane care mai apoi au părăsit Basarabia.

Cea de a doua colecție, a lui Drăgoiu, era compusă nu numai din picturi, ci și din sculpturi și se afla la Odesa, unde locuia proprietarul. Deținătorul colecției a

³ *Ibidem*, p. 4.

⁴ *Catalogul bibliotecii Societății istorico-arheologice bisericești basarabene din Chișinău*, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1925.

⁵ *Ibidem*, p. 18.

⁶ A. Plămădeală, *Artiști plastici basarabeni – un scurt istoric*, în „Viața Basarabiei”, nr. 11, 1933, p. 53.

încercat să constituie la Chișinău un muzeu de artă. În acest scop, colecționarul cumpără o casă, „Palatul Cheșco”, care urma să găzduiască colecția primului muzeu basarabean de artă, denumit „Bogdan”. Edificiul respectiv, construit în 1858, aparținând Zamferei Keșco, s-a păstrat până astăzi la adresa Serghei Lazo, nr. 24. Deținătoarea colecției, E. Apostolopol-Bogdan, a lăsat prin testament un milion de ruble în acest scop, însă, odată cu închiderea granițelor, în 1918, activitatea de transferare a operelor a fost suspendată, colecția fiind cedată Muzeului memorial „L. Tolstoi” din Odesa (după 1928), iar după 1944 a fost inclusă în fondurile Muzeului de Artă Ucraineană din localitate.

Catalogul expoziției de tablouri a Societății pictorilor independenți, care a avut loc la Odesa în 1918, ne permite să apreciem valoarea operelor integrate în colecția E. Apostolopol-Bogdan. Printre cele 52 de tablouri expuse figurează lucrări de A. Benois, M. Vrubel, N. Goncharova, M. Dobujinski, E. Lanseret, K. Petrov-Vodkin, N. Rerih ș.a., care de fapt reprezentau cele mai de vază figuri ale Asociației „Mir iskusstva”. Din cele relatate de A. Drăgoiu în articolul introductiv al catalogului, tablourile expuse reprezintă doar o parte a colecției „Bogdan”. Cele două lucrări semnate N. Goncharova au fost realizate la comandă, pentru biserica „Sfânta Treime” din Cuhureștii de Sus, proiectată de A. Șciusev și care a fost construită în anul 1914. Studiile „Sfântul Theodor” și „Sfântul Boris” pentru pictura murală interioară au fost pictate de Goncharova în 1902 și reprezintă o frumoasă interpretare decorativă a iconografiei neobizantine. Toată colecția a fost expusă integral la Odesa în lunile noiembrie-decembrie 1918.

Bătrân și grav bolnav, Drăgoiu, înainte de aceste evenimente, se întoarce la Chișinău, dar nu mai reușește să dea ultimele dispoziții în ceea ce privește „Palatul Cheșco” și colecția sa⁷.

Din conținutul articolului reiese că A. Plămădeală nu a văzut aceste colecții, deoarece nu menționează nimic concret ce ar viza genurile, țările unde au fost create, timpul etc., care ar vorbi elocvent de valoarea și importanța lor pentru Chișinău. Unicele momente concrete ce indică prezența genurilor în aceste fonduri sunt noțiunile generale de „pictură” și „sculptură”.

Faptul că în Basarabia de până la 1920 au mai existat și alte colecții particulare este confirmat de expoziția de artă plastică inaugurată în 1918 în sediul Primăriei, în cadrul căreia, la rând cu peredvijnicii ruși, ucraineni și pictorii basarabeni, au fost expuse și lucrările unor maeștri ca Fonten Latour, Luca della Robia, Prelotzi, Scotgoff ș.a.⁸

Un pasionat colecționar de artă a fost și pictorul Auguste Baillayre. În timpul călătoriilor sale în Europa, artistul achiziționează de la Paris, Munchen și Amsterdam, vechi obiecte de porțelan german, francez și olandez, gravură

⁷ Виставка картин Товарищества независимых художниковъ Одесса, ноябрь-декабрь 1918, 10 p.

⁸ T. Stăvilă, *op.cit.*, p. 24.

japoneză și măști, pe care le împachetează în câteva lăzi înainte de plecarea sa de la Moscova la Chișinău, în 1918. Conform notițelor, au fost pregătite pentru a fi transferate circa 149 de obiecte. Mai târziu despre aceste lucrări nu se pomeneste nimic. Putem doar presupune că ele nu au ajuns în Basarabia. Către sfârșitul anilor '30, A. Baillayre achiziționează de la Chișinău 100 de gravuri originale de Rembrandt care, după cum menționează maestrul, au ars în clădirea școlii în 1940. În timpul incendiului au fost nimicite studii pictate la Amsterdam, nocturne din Petersburg, trei lucrări ale Lidiei Arionescu-Baillayre, cinci ale fiicei sale Tanea și cinci ale lui Gh. Ceglocoff.

În anul 1941, în timpul atacurilor aeriene, este distrusă o parte din clădirea Școlii de Arte, unde se aflau 50 de reproduceri din Muzeul școlii, două pachete cu desene ale studenților, având mențiunea Academiei de Arte din Petersburg, de pe timpurile lui T. Zubcu, biblioteca și lucrările elevilor pentru anul de învățământ 1940-'41.

Despre o altă colecție, A. Baillayre amintește la 26 august 1940. Aceasta i-a fost transmisă de Iurie Bulat, din casa lui Panteleimon Halippa: „25 de tablouri mari și de dimensiuni medii, încadrate în baghet, 13 (3 dintre ele fără rame) tablouri de dimensiuni mici și fotografii”.

Cea mai importantă colecție din această primă jumătate a secolului al XX-lea, s-a constituit, în 1939, din donațiile pictorilor basarabeni pentru viitoarea Pinacotecă municipală. Numai datorită catalogului tipărit în același an, avem posibilitate să luăm cunoștință de operele care, ulterior, fiind încărcate în două vagoane de Binschi (unul dintre responsabili sovietici pentru fondurile muzeale), au dispărut la Harkov încă din primele zile de război.

Conform însemnărilor lui A. Baillayre pe marginea filelor de catalog, colecția enumăra 173 de lucrări (sculptură, pictură, arte decorative și grafică), inclusiv 11 opere donate de Ministerul Cultelor și Artelor, iar alte 20 de persoane particulare. Custode-șef al Pinacotecii a fost numit A. Baillayre, care deține această funcție între anii 1939-'43⁹.

Lista obiectelor și completările artistului indică nume și opere foarte importante în arta basarabeană, care în majoritate nu mai sunt amintite, fie și sporadic, în presa de specialitate sau în colecțiile de artă. Astfel, donația personală a lui A. Baillayre include peisaje din Amsterdam și nocturne din Petersburg (două dintre ele au fost achiziționate de Al. Blok la cea de-a doua Expoziție autumnală din anul 1907), unicele create în perioada studiilor sale și din care s-a păstrat doar unul. Sergiu Ciocolov (cunoscut în anii postbelici ca artist decorator) a donat două vederi din București în pastel; Claudia Cobizeva - sculpturile *Maternitate* (basorelief) și *Portret de țaran*; Teodor Kiriacoff - ciclul *Cele 6 zile ale creației lumii* (s-au păstrat două), iar Alexandru Plămădeală - *Tors*, *Portretul dnei*. O. Plămădeală și

⁹ Referințele privitor la colecțiile interbelice din Chișinău au fost reflectate de autor în monografia *Auguste Baillayre*, Editura Arc, Chișinău, 2004, 96 p.

două desene. Dintre cele amintite, doar câteva se află astăzi în colecția Muzeului Național de Artă. Este vorba de două desene ale lui A. Plămădeală: *Portretul soției artistului* și *Portretul Dnei. E.M.* (1939, Elenei Maslovschi - n.n.), de sculptura *Portretul Dnei. O Plămădeală* (1924) și de cele două acuarele ale lui Kiriacoff.

Donația Ministerului era compusă din opere de sculptură: *Autoportret* de D. Gheorghe, *Nud* de I. Jalea, *Poetul Topârceanu* de Mateescu, lucrări de pictură (H. Maxy, A. Phoebus) și grafica lui Th. Pallady, N. Tonitza etc..

Dintre particularii care au făcut donații, amintim pe E. Maslovschi (*Nud*, teracotă), P. Halippa (masca în teracotă a *Claudiei Mullion* de M. Petrașcu), O. Plămădeală, E. Gamburd, C. Stoica, A. Baillayre și O. Verșcovschi.

Operele dispărute ale plasticienilor basarabeni, amintite în *Catalogul de opere donate pentru fondarea Pinacotecii municipale din Chișinău*, sunt pierderi inimaginabile. Iurie (Gheorghe) Bulat, Larisa Rostovschi-Donici, Gavriil Remmer, Nadejda Ivanov și mulți alții sunt doar câțiva artiști ale căror opere rămân în continuare dispărute.

De o valoare incontestabilă sunt memoriile lui A. Baillayre, care, răspunzând la interpelarea Ministerului Cultelor și Artelor nr. 47.713/1943, informează Subsecretarul de Stat despre următoarele: „Muzeul din Chișinău (Pinacoteca Municipiului Chișinău) a fost fondat în anul 1938 prin îngrijirea Comitetului de inițiativă a Societății Basarabene de Belle Arte, având ca bază donațiile artiștilor basarabeni, ale Ministerului Cultelor și Artelor din București și câteva opere de proveniență rusă donate de Școala de Belle Arte”¹⁰.

Muzeul a fost inaugurat oficial la 26 noiembrie 1939 într-o mare sală, special amenajată în Palatul Primăriei, primar fiind pe atunci Vladimir Cristi¹¹. Existența Pinacotecii în acest local a fost de scurtă durată, căci imediat după instalarea autorităților sovietice, în iulie 1940, muzeul a fost evacuat din Primărie și, după preschimbare și reorganizare, a fost redeschis în decembrie 1940.

Considerabil mărit prin confiscări de colecții particulare și din Instituțiile de Stat (colecții rău plasate și defectuos organizate), Muzeul de Artă al Republicii Moldovenești (cum îl numeau bolșevicii), a servit mai degrabă, cum de altfel „este cazul cu toate muzeele sovietice”, „pentru demonstrații populare și comentarii la conversațiile asupra Artei, ghizilor speciali ai Autorităților sovietice...”¹². În continuare pictorul amintește despre clădirea arsă în timpul retragerii trupelor sovietice, când o parte din lucrări au fost evacuate mai întâi la Tiraspol și apoi la Harkov.

Menționăm că perioada sovietică a durat un timp scurt - septembrie 1940 - iunie 1941 - și că, în timpul retragerii, au fost distruse Arhiva, Cancelaria și Biblioteca Școlii de Artă, care posibil a deținut și colecțiile Pinacotecii, păstrate în

¹⁰ Copia scrisorii a fost donată autorului de M. Iliescu, la 12. 07.1997, 4 p.

¹¹ Aici și în continuare sunt utilizate informații din scrisoarea citată.

¹² Memoriul de activitate al lui A. Baillayre adresat Ministrului Culturii și Cultelor, București, nedatat, copie, ex. 2.

cea de-a doua clădire a școlii, colecții pe care Baillayre le inventariază în toamna anului 1941, transmitându-le, în februarie 1942, primarului de Chișinău, colonelului Dobjanschi. Se mai cunoaște că inventarierea a continuat și în iarna anului 1942-1943, iar procesul verbal cu lista lucrărilor A. Baillayre îl transmite, înainte de plecarea sa la București, Claudiei Cobizev. Soarta colecției de mai departe este deja cunoscută.

Astfel, prima etapă de constituire a colecțiilor particulare și de stat s-a încheiat în ajunul războiului. Următoarea va începe în anul 1947, când în fondurile Muzeului de Artă din Chișinău a fost depusă colecția leningrădeană a academicianului Pavel Șilingovschi, originar din Basarabia, decedat în timpul blocadei, în iarna anului 1942. Colecția de pictură și grafică era alcătuită din operele personale și circa 200 de gravuri ale vechilor maeștri europeni din secolele XVII - XVIII. Fără a pune la îndoială valoarea incontestabilă a stampelor, cea mai prețioasă parte a colecției o constituie, totuși, lucrările create în Basarabia și consacrate ei. Vom aminti că P. Șilingovschi a participat la expozițiile „Societății Amatorilor de Arte Frumoase basarabene” doar în 1906, pe când își făcea studiile la Academia de Arte din Petersburg. Valoroasa colecție include lucrarea de diplomă (*Ghicitul*, 1911), patru-cinci studii legate de acest impresionant, ca dimensiune și măiestrie, tablou; picturi tematice (*Hora*, *La treierat*, 1922), zeci de studii în acvaforte și litografii create în Basarabia. Cercetătorii ruși nu se referă nici măcar tangențial la perioada basarabeană a creației artistului, fiind menționată doar importanța unor opere minore ce reflectă legătura sa cu cultura rusă. Putem presupune că cele mai multe studii și stampe au fost realizate în timpul vacanțelor petrecute în Basarabia, pe care a vizitat-o în mai multe rânduri, până în 1918, când au fost închise hotarele. Cert este faptul că tablourile *Hora* și *La treierat*, create în anul 1922, sunt rodul imaginației. Atât studiile, cât și stampele maestrului din perioada anilor 1912-1916 conțin un mesaj pitoresc al peisajului basarabean, văzut și redat prin prisma Asociației „Mir iskusstva”¹³.

De aceeași sau de o importanță și mai mare este donația lui A. Baillayre, sosită la Chișinău de la București, unde pictorul a locuit în anii postbelici. Conform testamentului, operele sale și colecția integrală, inclusiv arhiva (anii 1880-1918), este transmisă în dar Muzeului de Arte și Arhivei de Stat din Chișinău. Donația de artă plastică numără câteva sute de opere, completând considerabil cunoștințele noastre despre mediul artistic din Basarabia anilor 1918-1940, printre care 34 de tablouri ale maestrului și 48 de stampe ale E. Ivanovschi (din anii '30 locuiește în Belgia). Prin intermediul colecției la Chișinău sunt redescoperite operele lui Teodor Kiriacoff, Tanea Baillayre, Natalia Brăgalia, Vladimir Evers, Gheorghe Ceglocoff, Irina Filatov, Victor Rusu-Ciobanu, Lidia Arionesco-Baillayre și mulți alții, ale căror nume figurau adeseori în presa basarabeană a timpului.

¹³ Pavel Șilingovschi, studiu introductiv de E. Brigalda – Barbas, Chișinău, Editura Arc, 2006, p. 6.

Este lesne de imaginat câte dificultăți a avut de înfruntat în 1962 T. Baillayre, fiica artistului, ocupându-se de transferul acestei colecții, care sosește la Chișinău, după cum menționează în răspunsul său, K. Rodnin, la 5 octombrie 1962¹⁴.

Următoarea colecție sosește la Chișinău, din Moscova, în anul 1967 și aparține pictorilor-restauratori Ana și Ion Croitoru, stabiliți în Rusia încă înainte de revoluție. Ion Croitoru a fost unul dintre cei mai apreciați specialiști ai timpului (lui i s-a încredințat restaurarea capodoperei artei ruse *Apariția lui Hristos în fața poporului* de Alexandr Ivanov). Plecând la Paris în calitate de restaurator și ca supraveghetor al unei expoziții de icoane rusești, Ion Croitoru nu se mai întoarce, continuându-și activitatea în Franța, unde a și decedat în anul 1959, iar Ana Croitoru a rămas să lucreze în U.R.S.S.¹⁵.

Conform dorințelor acestora, o parte din colecția moscovită a fost transmisă Muzeului Național de Arte din Chișinău, care includea 17 opere ale vechilor maeștri europeni, 4 tablouri de Ion și Ana Croitoru, bustul în bronz al lui I. Croitoru (executat de alt basarabean moscovit - Nichifor Colun, primul sculptor basarabean la acea vreme). Valoarea acestei donații este remarcabilă: Van Goyen (secolul al XVII-lea), patru pictori europeni anonimi (secolele XVIII-XIX) și opere de V. Makovski, K. Korovin, G. Miasoedov, I. Grabari ș. a.

În același timp, moștenitoarea, Sofia Croitoru-Phakadze, propune pentru achiziție încă nouă opere ale pictorilor europeni și ruși din secolele XVII-XX: Trubeli (Germania), Rizemer (Franța), Heller (Anglia), S. Maliutin, L. Pasternak, V. Târanov etc.¹⁶. Despre restul colecției „Croitoru”, rămasă la Moscova, nu se știe nimic. Cercetătorii din Chișinău, vizitând a doua generație de moștenitori, în anul 1975, au aflat că din toată colecția au mai rămas doar 10 lucrări, celelalte fiind repartizate de Sofia Croitoru-Phakadze încă în timpul vieții.

În 1979 este oferită o donație din partea Verei Blinov, în vârstă de 83 de ani, soția pictorului basarabean Vasile Blinov, din București. În corespondența dintre moștenitoare și administrația Muzeului se menționează că această colecție, compusă din 22 de tablouri, a aparținut soțului, care a locuit și a activat la Chișinău în anii 1893-1944. Ea include lucrările lui V. Blinov și *Portretul Verei Blinov*, acesta fiind pictat de alt basarabean, Vasile Tarasov, ale cărui lucrări nu au fost cunoscute anterior. În actul de donație se specifică faptul că această colecție este transmisă conform propriei dorințe și că actul este susținut de fiul lui Vasile Blinov, Anatol Blinov (dr. în medicină, psihiatru la spitalul „Gh. Marinescu” din București, decedat în 1974)¹⁷.

¹⁴ Scrisoarea oficială de la Chișinău adresată Tanei Baillayre a fost donată autorului de M. Iliescu la 12.07.1997.

¹⁵ K. Rodnin, *Arta medievală din Moldova*, Chișinău, Editura Știința, 1990, p. 34.

¹⁶ Actul de donație din 28.12.1967, în Arhiva Muzeului de Arte Plastice al R.S.S. Moldovenești.

¹⁷ Scrisoarea de donație a V. Blinov, în Arhiva Muzeului Național de Artă, nr. 243 din 09.11.1979.

Încă o colecție donată Chișinăului mai circulă încă fără a-și afla destinatarul. E vorba de darul istoricului basarabean Gh. Bezviconi, testamentul fiind perfectat încă în 1969 de soția sa, Tatiana Bezviconi¹⁸. În scrisoarea de donație, transmisă la Chișinău lui M. Livșiț, figurează 88 de opere de pictură, sculptură și grafică, primite în dar sau achiziționate de la Chișinău până în 1940. În act se specifică că 17 avize la lucrări au fost dictate personal de Gh. Bezviconi și conțin informații succinte asupra activității plasticienilor, iar altele au fost scrise de el însuși. Printre autori figurează personalități ca Nina Arbore, Milița Petrașcu, August Baillayre, Moisei Gamburd, Nadejda Ivanov, Teodor Kiriacoff, Anatol Cudinoff, Frederick Stork etc., care ar face cinste oricărei colecții muzeale, însă soarta colecției a rămas și până azi incertă. După decesul soției istoricului, colecția s-a aflat la Iași în posesia profesorului universitar Ștefan Gorovei.

Ultima colecție, care practic încă nu a fost pusă în circuitul muzeal, este darul Marinei Iliescu, fiica mai mică a pictorului A. Baillayre, care a transmis Muzeului de la Chișinău, în 2005, cea de-a doua parte a moștenirii, ce completează doar parțial colecția de artă basarabeană.

Colecțiile de artă în general și cele din Basarabia în particular, demonstrează importanța unor asemenea surse pentru existența galeriilor de artă sau ale fondurilor muzeale. Ele reprezintă un interes aparte, fiind cunoscut faptul că donațiile sunt extrem de rare, iar în spațiul dintre Prut și Nistru ele nu prea au avut circulație. Lipsa operelor unor autori face imposibile cercetări mai profunde care să vizeze mai ales arta plastică basarabeană din prima jumătate a secolului al XX-lea.

Muzeul Național de Artă al Moldovei

După pierderile din timpul războiului, Muzeul se constituie, după cum a menționat A. Baillayre, având ca model instituțiile sovietice. Spre finele lui 1947, în baza unor fonduri livrate de Galeria Tretyakov și de Ermitaj, muzeul își reia activitatea cu inaugurarea expoziției permanente, care includea opere ale măestrilor vest-europeni, ruși și sovietici. Printre cele mai reprezentative lucrări donate muzeului în anii 1947-1950 sunt: *La scăldat* de Z. Serebriakova, *Cap de băiat* de A. Ivanov, *Portretul G. Proșinskaia* de B. Kustodiev, lucrări de autori vest-europeni din secolele XVI-XVIII.

Cu timpul, colecția muzeului s-a completat cu icoane vechi, cu lucrări ale pictorilor basarabeni și ale măestrilor din Rusia, Europa Occidentală, Japonia, India, China. Către finele anului 1972 ea crescuse de mai bine de 10 ori și număra peste opt mii de exponate.

O deosebită atenție s-a acordat achiziționărilor de la colecționarii particulari din Moscova și Leningrad. Numai în 1975 au fost procurate opere ale pictorilor O. Kiprenski (*Fata cu fructe*), V. Makovski (*La cârciumă*), stampe de grafică de A. Durer, W. Hogarth, J. Vazari, K. Kolvitz, N. Utkin, V. Serov, F. Maliavin și multe altele.

¹⁸ Собрание Т.А и Г.Г. Безвиконных .Каталог (копия), Бухарест, 07.01.1969, 9 р.

Cele peste 36 mii de lucrări de pictură, sculptură, grafică și artă decorativă, de care dispune actualmente Muzeul Național de Artă al Moldovei, reflectă dezvoltarea artelor plastice în secolele XV-XX. Printre cele mai reprezentative nume din colecția muzeului sunt: B. Luini, A. Durer, J. Brueghel-senior, P. Gobert, I. Jordaens, A. Renoir, A. Losenko, V. Tropinin, P. Fedotov, V. Perov, I. G. Measoiedov, A. Savrasov, I. Grabari, P. Koncialovski, S. Gherasimov, E. Kibrik ș.a.

Un loc aparte în expoziție îl ocupă compartimentele consacrate artiștilor plastici din Moldova. Muzeul dispune de o colecție importantă de icoane și obiecte de artă populară, de lucrări ale pictorilor din Basarabia: A. Plămădeală, A. Bayllare, Th. Kiriacoff, E. Ivanovschi, Gh. Ceglocoff etc., fondată de vestitul critic de artă K. Rodnin (1921-1975). Cel mai mare compartiment revine lucrărilor plasticienilor din perioada sovietică - M. Gamburd, B. Nesvedov, S. Ciokolov, L. Dubinovschi, I. Bogdesco, K. Kobizeva, L. Grigorașenko, I. Vieru, M. Grecu, V. Rusu-Ciobanu ș.a.

După structura actuală, Muzeul este constituit din următoarele subdiviziuni: Artă națională contemporană (reprezintă opere de pictură, grafică, arte decorative și sculptură create între anii 1944-2005); Artă Vest-europeană din secolele XVI-XX; Artă rusă din secolele XVII-XX și Artă orientală, cu precădere, stampa japoneză din secolele XVIII-XIX, care numără circa 400 de opere.

Prezentarea colecțiilor

Muzeul dispune de o bogată **colecție de icoane**. Dintre ele, dat fiind faptul că în perioada sovietică au fost închise bisericile și mănăstirile, iar patrimoniul lor a fost distrus, opere timpurii aproape că nu s-au păstrat. Icoana *Maica Domnului Hodighitria* de la Muzeul Național de Artă rămâne unicul exemplar de artă medievală din secolul al XVI-lea.

O situație relativ mai bună se referă la secolele XVII-XVIII, care sunt prezentate în colecție de icoanele iconostasului vechi de la mănăstirea Căpriană (secolul al XVII-lea), operele din orașelul Camenca, satele Boroseni, Rotunda, Țareuca, Petrușeni etc..

Un loc aparte în istoria acestei arte îl ocupă icoanele populare, care domină întreg secolul al XIX-lea. Chiar dacă multe dintre ele își au originile în timpurile anterioare, fiind repictate de mai multe ori, icoanele de acest tip respectă integral tradițiile iconografiei medievale. Aceste momente sunt reflectate în *Visul lui Iacob* (1822), în operele zugravilor Gherasim, Mihail Leontovici, Evtaf, Ioan Iavorschi, Iezechil, care făceau parte din categoria călugărilor zugravi. Abundența icoanelor populare din secolul al XIX-lea semnifică proveniența lor rurală.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, bisericile și mănăstirile din Basarabia înclină tot mai mult către a comanda icoane pictorilor laici. Datorită acestui fapt cunoaștem artiști de pictură religioasă ca Vasile Alexandrov (1859), Pavel Piscariov, Pavel Șilingovschi și V. Maleavin (secolul al XIX-lea - începutul

secolului al XX-lea), care au creat icoane pentru bisericile din Chișinău, Chițcani, Căușeni și alte localități din Basarabia.

Rolul și importanța pe care le-au avut arta basarabeană în cultura națională, și mai ales artele din Basarabia de la sfârșitul secolului al XIX-lea - prima jumătate a secolului al XX-lea, rămân până azi o pagină puțin cunoscută și studiată. Apărută la finele secolului al XIX-lea, sub influența expozițiilor itinerante ale pictorilor ucraineni și ruși, arta profesională basarabeană cunoaște apogeul dezvoltării sale către anii '30-'40 ai secolului al XX-lea.

Într-un timp scurt, la Chișinău apare prima Școală de desen (1887), dar și Școala de Arte Frumoase (1919) și primele societăți de arte („Societatea Amatorilor de Arte din Basarabia”, (1903) și „Societatea de Arte Frumoase”, 1921), ale căror participanți, în condiții istorice diferite vizavi de durata constituirii acestora în Europa sau Rusia, au interpretat fenomenele stilistice universale într-un mod original.

Toate aceste particularități distinctive pot fi identificate în operele lui A. Baillayre, E. Maleșevski, A. Plămădeală, P. Șilingovski, Th. Kiriacoff etc..

Tendențele artei „peredvijnicilor”, a impresioniștilor și postimpresioniștilor, a stilului „Art nouveau”, care s-au manifestat în arta basarabeană, poartă amprente de la diverse centre culturale: Sankt-Petersburg, Odesa, Paris, München, Amsterdam, București și Bruxelles. Aceste tendințe artistice, distanțate de sursele inițiale, au existat concomitent în artele basarabene, interferându-se și suprapunându-se chiar și în creația unui singur pictor.

Studiată insuficient în anii '50-'70 ai secolului al XX-lea, fiind apreciată și etichetată de oficialitățile sovietice drept artă „burgheză”, formalistă, arta basarabeană interbelică a fost, pentru cca. 50 de ani, scoasă din circuitul valorilor culturale ale artei moderne.

În realitate, această epocă a fost o verigă de legătură între arta medievală târzie și cea contemporană, intermediarii săi - A. Baillayre, L. Dubinovski, Th. Kiriacoff și alții continuându-și activitățile în perioada de după 1945, care a schimbat prioritățile și cerințele în conformitate cu necesitățile „realismului socialist”.

După ocuparea Basarabiei în 1940 și 1944, situația în domeniul artelor s-a schimbat cardinal: printre cerințele adresate pictorilor prioritate se declară artei realiste a „perdvijnicilor” ruși de la mijlocul secolului al XIX-lea, subiectelor și motivelor consacrate „vieții noi”, colhoznică, construcției comunismului.

Pentru majoritatea plasticienilor cu școală la București sau în Europa, aceste bariere au constituit o dramă a creației. Mulți s-au refugiat după graniță, iar cei rămași au încercat să-și mențină nivelul creației în noile condiții. Chiar dacă li s-a impus să se conformeze „comenzilor de stat” în domeniul artelor, pe pozițiile artistice anterioare au rămas M. Grecu, V. Rusu-Ciobanu, L. Dubinovski, S. Ciocolov, A. Zevin, urmați de mai tinerii I. Vieru, E. Romanescu, A. David, A. Sîrbu, V.

Bolboceanu etc., ale căror creații au constituit adevăratele valori ale artei naționale.

Cele mai vechi opere de *artă italiană* din colecția Muzeului Național de Arte Plastice al Republicii Moldova țin de secolul al XV-lea. Ele au fost transferate la Chișinău din fondurile muzeelor centrale ale Moscovei în anul 1945 și de la Combinatul Unional de Producție al Ministerului Culturii al U.R.S.S. în anii '70 ai secolului al XX-lea. Rămase în mare parte neatribuite, aceste opere de artă italiană pot să ne ofere încă multe surprize.

Secolul al XVI-lea din *arta italiană* este oglindit în colecția muzeului de o pictură cu imaginea Sfintei Ecaterina, atribuită școlii lui Bernardino Luini (1480-1532), de pictura *Sfânta familie* a unui autor neidentificat și de un desen executat cu penița pe hârtie de către cunoscutul artist plastic și istoric de artă Giorgio Vasari (1511-1577). Cu mult mai multe sunt în colecția muzeului operele italienilor executate în secolul al XVII-lea. Avem aici lucrări semnate de Annibale Carracci (1560-1609), Andrea Sacchi (1599-1661), Simone Cantarini (1612-1648), Pietro Liberi (1614-1687), Luca Giordano (1632-1705) ș.a. Cele mai valoroase picturi italiene din secolul al XVIII-lea din fondul muzeului sunt un *Peisaj venețian* al lui Bernardo Bellotto (1720-1780) și un *Studiu pentru decorarea unui plafon* al lui Stefano Torelli (1712-1784). Pictura italiană a secolului al XIX-lea este prezentată mai slab în colecția muzeului. Valoros este *Portretul de cardinal* executat în anul 1896 de Aleksandr Rizzoni (1836-1902) - artist de origine italiană, dar născut la Riga și cu studii făcute la Academia de Arte din Sankt-Petersburg.

În colecția Muzeului Național de Arte Plastice al Republicii Moldova *arta franceză* ocupă un loc destul de important. După numărul de picturi, sculpturi și foi grafice, operele semnate de artiștii plastici francezi le devansează pe cele semnate de artiștii italieni, germani, spanioli sau englezi. Cele mai vechi lucrări franceze din fondul muzeului țin de epoca regelui Franței, Ludovic al XIII – lea: câteva gravuri ale lui Jacques Callot (1592-1635) și o pictură a lui Jacques Courtois, zis Le Bourguignon (1621-1675). Perioada de domnie a lui Ludovic al XIV - numit și Regele Soare - este foarte bogată în realizări artistice. Muzeul din Chișinău păstrează unele portrete de epocă cu imaginea acestui rege - foi grafice semnate de cunoscutul gravor Robert Nanteuil (1623?-1678) - numit de Ludovic al XIV-lea desenator principal al cabinetului său de stampe. Arta franceză din secolul al XVIII-lea este exemplificată de picturile lui Pierre Gobert (1662-1744), Jean Baptiste Vanloo (1684-1745), René Gaillard (1719-1790), de sculpturile lui Claude Michel Clodion (1738-1814), de gravurile lui Gille Demarteau (1772-1776), Jean Daulle (1703-1742) ș.a. Cel mai bogat compartiment din fondul de artă franceză al muzeului îl prezintă operele din secolul al XIX-lea. Avem aici prezente aproape toate stilurile și curente existente în Franța aceluși secol, de la stilul *empire* până la *impresionism* și *Art nouveau*. Pictura lui Paul Louis Narcisse Grolleron (1848-1901) *Husarul* este una dintre cele mai reușite opere ale acestui maestru. O curiozitate din colecția de *artă franceză* a muzeului o constituie așa-numitul *Album*

al lui Hortence Bonaparte. Aici s-au păstrat o serie de desene și de acuarele ale pictorilor și scriitorilor francezi din secolul al XIX-lea. Un interes deosebit îl prezintă *Portretul regelui Romei* - fiul lui Napoleon I - executat în tehnica acuarelei de către Clemance Gamot.

Pictura și gravura flamandă din colecțiile muzeului s-a constituit în anii de după cel de-al doilea război mondial, grație donațiilor făcute de Ermitaj (Sankt-Petersburg, în 1947 și 1949) și datorită achizițiilor din colecțiile particulare din Moscova în anii 1960-1980.

Cele mai timpurii lucrări sunt atribuite secolului al XVI-lea și au fost realizate în tehnologia tradițională, a timpului: pictura în ulei pe lemn, cu utilizarea clarobscurului, tematica lor fiind variată, de la motive religioase, mitologice, istorice sau profane la naturi statice, portrete și peisaje.

Una dintre cele mai timpurii lucrări din colecție, *Christian IV al Danemarciei*, aparține lui Carel Van Mander (1548-1606) și reprezintă genul portretului reprezentativ, caracteristic pentru arta europeană. Aceleași perioade este atribuit și *Sfântul Jeronimus în chilie*, subiect popular în Flandra și Germania din secolul al XVI-lea.

O componentă importantă a fondurilor muzeale o deține gravura reprezentată de Lucas Van Leyden (1489-1533), Hendrich Goltrius (1559-1617) și Raphael Sadeler Seniorul (1595-1675), Schelte Adams Bolswert (1581-1659), care reflectă atât opere originale, cum ar fi cazul lui L. Van Leyden (*Mahomed și călugărul*), cât și gravuri realizate după operele de pictură (S. A. Bolswert și L. Vorsterman Seniorul) care au marcat realizările graficii flamande.

Printre tablourile de valoare de la granițele secolelor XVI-XVII amintim *Venus în fierăria lui Vulcan* de Jan Brueghel Seniorul (1593-1643) și *Educația lui Jupiter* de Iacob Iordaens (1593-1643), ambele cu subiecte mitologice, și care prezintă o interpretare specifică a realizărilor Renașterii italiene, transferată într-o ambianță tipic flamandă.

Anthony Van Dyck (1599-1641) este prezent cu tabloul *Copiii regelui Charles I*, realizat în 1635 și care face parte din cele 37 de portrete pe care pictorul le realizează la curtea regală engleză între anii 1633-1638. Tradițiile picturii flamande ale lui P. P. Rubens (1577-1640) și ale școlii italiene ale lui Caravaggio (1573-1610) se regăsesc în *Angelica și Medor* de M. Desubleo (1601-1676), în *Marte și Venus* (pictor anonim, secolul al XVII-lea). Ultima lucrare, mai fină și rafinată, denotă specificul artei nordice din Țările de Jos și legăturile sale cu Renașterea italiană.

Secolul al XVII-lea este reprezentat în colecție de mai multe peisaje, printre care un loc aparte îi revine lui Aiert Van der Neer (1603-1677) cu *Peisaj în lumina lunii*, subiectul abordat aducându-i celebritate. Originale ca tratare pot fi considerate: *Cireada*, de Simon Van de Does (1653/54-1718), *Port maritim* de Pieter Kasteels (1673-?) și *Peisaj cu râu*, aparținând unuia din reprezentanții școlii

lui Jan Van Goyen (1596-1656), în ultimele fiind evidente particularitățile creației „micilor olandezi”.

Colecția de gravură include opere de ucenicul lui Frans Hals, Adriaen Van Ostade (1610-1685), cu stampana *Șarlatanul* (1648), care continuă tematica tablourilor de gen ale școlii de pictură olandeze.

Portretul și natura statică din secolul al XVII-lea sunt reprezentate de două nume: Nicolaes Maes (1634-1693), ucenicul lui Rembrandt, cu *Portretul unui necunoscut* și Joris Van Son (1623-1667) cu *Natură statică*.

Următoarele două tablouri din expoziția muzeului (*Cavaleriști în luptă* și *Cavaleriști pe fundalul peisajului*), aparțin unor pictori flamanzi anonimi și reflectă o tematică comună pentru Franța (Jac Courtois Bourginion) și Germania (Gheorg Filipp Rugendas), având tangență în Olanda aceluia secol cu creația lui Esaias Van de Velde (1591-1630).

Colecția expusă se finalizează cu *Vedere din Haarlem*, realizată de Antony Waldorp (1803-1958), prin care se continuă tradițiile peisajelor arhitecturale ale „micilor olandezi” din secolul al XVII-lea și inspirația picturii lui Pieter Saenredam (1597-1665), Vermeer Van Delft (1632-1675) și vederile olandeze ale lui Johan Barthold Jongkind (1819-1891).

Cele mai vechi exemple de opere de **artă germană** din colecția Muzeului Național de Arte Plastice al Republicii Moldova sunt câteva xilogravuri ale marelui artist plastic din Nürnberg, Albrecht Dürer (1471-1528) și ilustrațiile la *Weisskunig*, din anii 1514-1516, ale lui Hans Burgkmair Seniorul (1473-1531). O piesă rară pentru muzeele din fosta U.R.S.S. o reprezintă sculptura germană din lemn policrom de secol al XVI-lea, *Corteziul magilor*. Această sculptură a fost achiziționată de către Muzeul Național de Arte Plastice al Republicii Moldova în anul 1975 de la un colecționar particular din orașul Moscova. De la mijlocul secolului al XVI-lea datează și gravura *Hercule* a lui Heinrich Aldegraver (1502-1555/61?), realizată în tehnica acvaforte. Pictura germană din secolele XVII-XVIII poate fi exemplificată prin unele scene de luptă ale lui Georg Philipp Rugendas (1666-1742) și prin portretele lui Balthazar Denner (1685-1749). Astfel, tabloul *Portretul unui pastor* al lui Denner a intrat în colecția Muzeului Național de Arte Plastice din Republica Moldova în anul 1945, fiind transferat din colecția muzeelor centrale din orașul Moscova. Din maeștrii germani ai secolului al XVIII-lea, prezenți prin opera lor în fondurile muzeului, merită să fie amintiți Christian Wilhelm Ernst Dietrich (1712-1774) și Angelica Kauffmann (1714-1807) - elvețiană de origine, dar care a trăit mai mult la Roma. Cel mai valoros artist german din secolul al XIX-lea, a cărui operă este prezentă în muzeu, pare să fie pictorul și graficianul Adolf von Menzel (1815-1905). El este considerat drept unul dintre întemeietorii artei realiste din Germania. În fondurile muzeului se păstrează un *Autoportret* al acestui artist, datat din anul 1885, și realizat în tehnica acvaforte. O personalitate de primă mărime din arta germană de la frontiera secolelor XIX-XX,

prezentă prin opera ei în colecția muzeului, este graficiană Kathe Kollwitz (1867-1945). Litografia *Moartea copilului*, realizată în anul 1910, este una dintre foile grafice cele mai reușite ale autoarei. Atât maniera - aproape expresionistă - în care a fost realizată această litografie, cât și subiectul ei - extrem de tragic - sunt tipice pentru creația de maturitate a lui Kathe Kollwitz.

Din colecția muzeului mai fac parte și o serie de *porțelanuri* din Meissen de certă valoare artistică.

Arta Imperiului Austro-Ungar este prezentată mai slab în colecția muzeului decât arta germană propriu-zisă. Cu toate acestea, neoclasicismul austriac poate fi urmărit de spectatori după unele lucrări ale pictorului Vinzenz Fischer (1729-1810), care a excelat în domeniul tabloului pe teme istorice și mitologice și în domeniul genului peisajului cu imaginile ruinelor antichității.

După numărul de lucrări păstrate în fondurile Muzeului Național de Arte Plastice al Republicii Moldova, *arta rusă* se situează pe locul doi, după *arta națională*. Acest lucru este ușor explicabil, dacă luăm în considerație achizițiile de opere de artă care, de obicei, se făceau de la colecționari din Moscova și Sankt-Petersburg și dacă luăm în considerație donațiile în scopul dezvoltării rețelei muzeale a fostei URSS - donații care au fost făcute în perioada imediat postbelică de muzeele centrale din Federația Rusă. Astfel, la Chișinău au fost aduse opere de primă mărime din pictura rusă. La sfârșitul anilor '40 au fost donate excelențele picturi *Tânără la scăldat*, semnat de Zinaida Serebrenkova, studiul *Cap de băiat* semnat, de Aleksandr Ivanov și *Portretul Iuliei Proșinskaia*, semnat de Boris Kustodiev. În anul 1975 au fost achiziționate cunoscutele tablouri *Fetiță cu struguri* al lui Orest Kiprenski, *La cârciumă* al lui Vladimir Makovski și o serie de foi grafice realizate de Valentin Serov, Filip Maleavin ș.a.

Actualmente, în colecția Muzeului Național de Arte Plastice al Republicii Moldova, sunt prezente aproape toate genurile existente în arta plastică rusă (poate doar cu excepția sculpturii în lemn medievale). Din punct de vedere cronologic, sunt oglindite aproape toate etapele de dezvoltare a artei acestei țări, de la icoanele medievale până la pictura și grafica din perioada sovietică. Puține la număr, dar deosebit de valoroase, sunt picturile realizate de maeștrii ruși din secolul al XVIII-lea (*Portretul lui Petru I* ș. a.). Secolul al XIX-lea este prezentat mai plenar - aici avem atât opere ale maeștrilor neoclasicismului și ale romantismului rus, cât și opere ale realiștilor din mișcarea „pictorilor ambulanți” („peredvižnici”). Primul deceniu al secolului al XX-lea și perioada de până la Revoluția din Octombrie 1917 este cel mai bine exemplificată de picturile și foile grafice ale artiștilor ruși care au făcut parte din asociația „Lumea artei” („Mir iskusstva”). Cât privește arta din perioada sovietică, aceasta este cea mai numeroasă (dar nu și cea mai calitativă!) subdiviziune a fondului de artă rusă din colecția muzeului.

Muzeul Național de Arte Plastice păstrează în fonduri o colecție de circa 400 de **stampe japoneze**, realizate în secolele XVIII-XIX. Aceste stampe au fost

achiziționate de muzeu în perioada postbelică de la colecționari particulari și de la unele magazine de anticariat din Moscova, Sankt-Petersburg, Kiev, Odesa ș.a. Aproape toate stampele sunt realizate în tehnica xilogravurii colorate și țin de direcția *ukiyo-e* din arta niponă. Această tendință democratică din arta japoneză s-a format și a atins culmea dezvoltării în perioada numită *Edo* (anii 1614-1868). Finețea hârtiei folosite, calitatea culorilor transparente, intervențiile de pensulă, concepția decorativă a compoziției, prioritar colorată, au atins în Japonia secolelor XVIII-XIX culmi ale genului și au influențat decisiv dezvoltarea picturii și graficii europene de la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea. În colecția muzeului figurează stampe semnate de cei mai importanți maeștri ai genului: Kitagawa Utamaro, Kașushika Hokusai, Ando Hiroshige, Torii Kiyonaga, Toyohara Chikanobu și Taiso Yoshitoshi.

Disponând de cea mai bogată colecție de artă din Republica Moldova, muzeul are, însă mai multe restanțe privitor la valorificarea și promovarea patrimoniului său, mai multe aspecte ale cercetării lipsind. Edițiile muzeale poartă, de obicei, un caracter de publicitate și mai puțin unul vizând studierea științifică a colecțiilor, excepție fiind doar seria *Maeștri basarabeni din secolul XX*, constituită din 14 volume, care se referă la creațiile artiștilor plastici din regiune.

Expoziția permanentă - artă universală.
The permanent exhibition - universal art.

Sediul Muzeului Național
de Artă din Chișinău.

The building of the
National Art Museum of
Moldova.